

De prijs van werk

(1) Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt. Inmiddels heeft een op de acht werknemers een burn-out. De helft van alle Nederlanders zegt het te druk te hebben. Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.

(2) Daar wordt van alles aan gedaan. Nergens in Europa zijn immers meer psychologen per hoofd van de bevolking. Nergens gaan zo veel mensen naar de psycholoog of psychiater, zónder dat een psychische stoornis is vastgesteld. Tussen 1996 en 2011 steeg het gebruik van antidepressiva met maar liefst 230 procent.

Depressies komen steeds minder vaak voort uit jeugd- of relatieproblemen en steeds vaker uit problemen op het werk of ontslag. De arbeidsmarkt levert steeds meer zieke mensen af.

(3) We hebben het drukker dan ooit want we moeten steeds flexibeler zijn, thuis en op het werk. Op papier heeft de Nederlander misschien een korte werkweek, maar sinds de jaren tachtig zijn we alleen maar drukker geworden met werk, overwerk, zorg en opleiding. Waren we hier in 1985 nog 43,6 uur per week aan kwijt, in 2005 was dat al 48,6 uur. De stijging zat voor het grootste deel in de categorie 'werk'. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren. De manier waarop we onze uren maken, is namelijk veranderd.

De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben. Flexibel zijn betekent: voortdurend aan 'je eigen merk' schaven en maximaal wendbaar zijn. Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-overload en onbalans tussen werk en privé.

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa, de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.

(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkortung' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan

zelfs stemmen op om de werkweek te
85 verlengen.

(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De
gedecimeerde vakbeweging roept
eens wat. En onlangs stuurden
zestien hoogleraren in de rechten
90 een brandbrief naar Den Haag. De
Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer
flexibel, schreven ze. En dat de ver-
soepeling van het ontslagrecht tot
meer werkgelegenheid zou leiden, is
95 nooit bewezen. Ook de concurrentie-
positie wordt er niet mee bevorderd.
De arbeidsproductiviteit gaat immers
omlaag doordat werknemers zichzelf
meer moeten profileren, waardoor zij
100 minder op het belang van het bedrijf
zijn gericht. Bezwaren als deze zijn
aan dovemansoren gericht. Alternat-
ieven – loonmatiging, minder con-
sumptie en meer vrije tijd – worden
105 nauwelijks overwogen.

(7) De argumenten van de voorstan-
ders zijn steevast economisch. De
Nederlandse markt is in vergelijking
met buitenlandse markten al veel
110 flexibeler. Flexibilisering zou de
arbeidsmarkt 'beter laten functione-
ren' en voor 'meer dynamiek' zorgen.
Langer werken zou bovendien de
'houdbaarheid van de verzorgings-
staat' garanderen.
115

(8) De belangrijkste vraag wordt
ondertussen nauwelijks gesteld. Die
gaat niet over de economische, maar
over de maatschappelijke – zeg
120 gerust geestelijke – gevolgen van
deze politieke keuzes. De tijd voor
hobby's, muziek, vrienden, familie,
kunst, cultuur en sport slinkt in rap
tempo. Nederlanders besteden
125 steeds minder tijd aan huisgenoten,
vrienden en familie. Niet alleen heb-
ben we het drukker, het onderscheid
tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als
'manager van je eigen leven' ben je
130 in principe altijd aan het werk, daar-

mee geholpen door je *smartphone*.
En alsof dat nog niet genoeg is, heeft
de flexibele mens – of deze nu in
tijdelijke of vaste dienst is – minder
135 het gevoel een zinvol onderdeel van
een gemeenschap te zijn. Kerk,
vereniging, partij en vakbond zijn al
langer op hun retour. Nu brokkelt ook
de laatste zuil van zekerheid, ons
140 werk, in rap tempo af. Het gaat –
kortom – slecht met het 'ons' in
Nederland.

(9) Aan deze maatschappelijke
teloorgang ligt een hardnekkig mens-
145 beeld ten grondslag. In dit mens-
beeld worden zowel studenten als
werknemers, flex én vast, tot 'mense-
lijke grondstof' gereduceerd: econo-
mische eenheden die zo efficiënt
150 mogelijk moeten worden ingezet. De
woordkeuze van politici, economen
en human-resourcesmanagers is
veelzeggend. Werknemers zouden
'concurrerende' wezens zijn. Om
155 zichzelf als 'menselijk kapitaal' te
kunnen verkopen op de 'arbeids-
markt' moeten ze in zichzelf 'investe-
ren'. In de 'kenniseconomie' zorgt
'een leven lang leren' ervoor dat zij
160 hun 'concurrentiekracht' behouden.
De immer concurrerende werknemer
moet daar wel zijn best voor doen.
'Wie dat niet doet, moet op de blaren
zitten'. Mislukken is een kwestie van
165 'eigen verantwoordelijkheid' gewor-
den.

(10) Voorlopig zal de trend van har-
der, flexibeler en prestatiegerichter
werken dan ook niet worden gekeerd.
170 Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de
belangrijkste graadmeter van de toe-
komst, het onderwijs, wordt verder
ten dienste gesteld van de arbeids-
markt. 'Nutteloze' vakken als ge-
175 schiedenis, kunst, aardrijkskunde en
literatuur zullen nog meer op de
achtergrond geraken. CKV (culturele

en kunstzinnige vorming) moet nu al
wijken voor de 'kernvakken'. Aan de
180 universiteit krijgen alleen de top-
sectoren die geld opleveren extra
subsidie. Het sleutelwoord is
innovatie – een eufemisme voor
wetenschap die geld oplevert.
185 **(11)** Studenten gaan meer lenen met
het argument dat studeren een
'investering in jezelf' is. De onder-
liggende boodschap luidt: doe geen
pretstudie maar een 'nuttige' oplei-
190 ding waarvan de investering ren-
deert. Studeren moet bovendien
steeds sneller, waardoor een record-
aantal overspannen studenten bij de
psycholoog loopt.
195 **(12)** Het onderricht van de werkne-
mer richt zich nu ook op de persoon
zelf, op zijn assertiviteit, de mate
waarin hij een 'teamspeler' is en
bovenal zijn flexibiliteit. Werknemers
200 worden niet alleen in hun functie
beoordeeld, hun hele persoonlijkheid
moet de toets der kritiek doorstaan.
Werken en leren zijn in de kennis-
economie onlosmakelijk met elkaar
205 verbonden. Flexibiliteit is nu een
deugd op zich, voor zowel vaste als
tijdelijke werknemers. We moeten
ook 'in ons hoofd' flexibel worden.
Maar de werknemer die tot 'levens-
210 lang leren' is veroordeeld, is niet
onderhevig aan permanente ver-
wondering. Hij lijdt aan chronische
kennisstress.
(13) Uiteindelijk is er slechts één kink
215 in de kabel: we willen helemaal geen
hogere werkdruk. We willen niet
harder werken. Uit iedere arbeids-
enquête blijkt dat we juist minder
willen werken. Desnoods voor een
220 lager salaris. Zowel mannen als
vrouwen geven de voorkeur aan een
deeltijdbaan van tussen de 20 en 34
uur per week. Vrijwel alle werkne-
mers verkiezen baanzekerheid boven

225 een hoger inkomen, meer vrijheid of
een bijscholingstraject – zeker sinds
de crisis is uitgebroken. Ontslagen
vijftigers hebben geen behoefte aan
een leven lang leren als er toch geen
230 baan in het verschiet ligt. De helft
van het aantal kleine zelfstandigen
geeft er na drie jaar de brui aan.
(14) Natuurlijk, er zijn best werkne-
mers die van baan willen veranderen.
235 Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe
uitdaging' of willen ze gewoon meer
geld verdienen. Een nieuwe baan
mag in de optiek van de werknemers
echter niet ten koste gaan van hun
240 baanzekerheid. 'Het gaat niet om
baanzekerheid, het gaat om werk-
zekerheid', haasten werkgevers zich
daarbij aan te tekenen. Werknemers
zouden zich volgens hen niet zo druk
245 moeten maken over hun contract, ze
moeten er gewoon voor zorgen dat
ze aantrekkelijk blijven voor werkge-
vers. Maar dat is een wereld van
verschil: baanzekerheid is een recht,
250 werkzekerheid een gunst.
(15) Voor eenieder met succes is dit
mensbeeld zo gek nog niet. Voor
zolang het duurt, mogen de succes-
vollen zich op de borst kloppen.
255 Succes is dan hun eigen keuze. Voor
veel lageropgeleiden, minderheden,
ouderen, jongeren, alleenstaande
moeders, arbeidsongeschikten en
werklozen is het flexibele mensbeeld
260 een ramp. Met werkzekerheid beta-
len ze hun rekeningen niet. En daar
mogen ze alleen zichzelf de schuld
van geven.
(16) Het grootste verlies wordt door
265 ons allemaal geleden. Nederlanders
zijn jaar in jaar uit, al zo'n drie decen-
nia achter elkaar, minder in staat van
'het goede leven' te genieten. Na-
tuurlijk maakt werk daar een belang-
270 rijk onderdeel van uit. Maar minder
vrije tijd en minder zekerheid beteke-

nen minder verwondering, minder zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en

275 minder genieten. Dat is geen kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid'. Het is het resultaat van politieke keuzes.

naar: Rutger Bregman

uit: de Volkskrant, 24 november 2012

Rutger Bregman (1988) is een Nederlands geschiedkundige en publicist.

Tekst 1 De prijs van werk

De inleiding van de tekst 'De prijs van werk' bestaat uit alinea 1 en 2.

Na deze inleiding kan de tekst 'De prijs van werk' in vier achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:

deel 1: Werkdruk en arbeid

deel 2: Werkdruk en politiek

deel 3: Werkdruk en samenleving

deel 4: Werk als individuele keuze

1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, 'Werkdruk en samenleving'?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Werk als individuele keuze'?

In alinea 5 staan enkele inhoudelijke tegenstellingen centraal.

2p 3 Noem twee van deze inhoudelijke tegenstellingen.

Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven.

1p 4 Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 4 tot en met 6 een zin die duidelijk ironisch bedoeld is.

"Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland." (regels 140-142)

1p 5 Wat wordt bedoeld met "het 'ons'"?

In de tekst wordt gesteld dat de rechten van werknemers worden aangetast. Dit gebeurde "schijnbaar niet met al te grote moeite." (regels 70-71)

1p 6 Citeer een zinsnede uit de alinea's 7 tot en met 11 waarin dit "schijnbaar niet met al te grote moeite" op een andere manier wordt verwoord.

- 4p 7 Alinea 14 zou gelezen kunnen worden als een zelfstandige redenering. Benoem de verschillende onderdelen van deze redenering. Neem daartoe de eerste en de derde kolom van onderstaand schema over en vul die verder in. Kies daarbij uit de volgende termen: conclusie, constatering, hypothese, oorzaak, precisering, stelling, tegenwerping, voorbeeld, voorwaarde, uitwerking.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	< al gegeven > Tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers.	
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	

- 1p 8 Welke functie heeft alinea 15 ten opzichte van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 13 en 14?
- A afweging
 - B samenvatting
 - C voorbeeld
 - D weerlegging

In alinea 9 wordt een mensbeeld geschetst dat volgens de tekst ten grondslag ligt aan de huidige maatschappelijke situatie.

- 1p 9 Welke negatieve consequentie heeft dit mensbeeld, gelet op alinea 9 en 15? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de tekst wordt de verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim impliciet bij bepaalde groeperingen gelegd.

- 1p 10 Wie heeft volgens de tekst deze verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim?
- A de vakbeweging en wetenschappers die de ontwikkelingen geen tegengas bieden
 - B de volksvertegenwoordigers die de maatschappij vormen met hun besluiten
 - C de werkgevers die de werknemers in toenemende mate aanzetten tot flexibel werken
 - D de werknemers zelf die het druk hebben met de combinatie werk, zorg en studie

In de tekst wordt met regelmaat gebruikgemaakt van argumentatie.

- 1p 11 Van welk type argumentatie wordt voornamelijk gebruikgemaakt? van argumentatie op basis van
- A gezag
 - B kenmerk
 - C oorzaak en gevolg
 - D overeenkomst en vergelijking
 - E voorbeelden

- 1p 12 Met welke zin wordt het doel van de tekst 'De prijs van werk' het best omschreven?

De tekst is ervoor bedoeld

- A aan de lezer duidelijk te maken dat de politiek het toelaat dat er te hoge eisen aan werknemers worden gesteld en dat alleen de werknemers zelf daar verandering in kunnen brengen.
- B aan de lezer uiteen te zetten hoe de eisen vanuit de arbeidsmarkt veranderd zijn en de lezer ervan te overtuigen dat deze veranderingen een negatieve invloed op de maatschappij hebben.
- C de lezer duidelijk te maken welke mechanismen gezamenlijk de arbeidsmarkt beïnvloeden en de lezer ervan te overtuigen dat alleen een goede voorbereiding tot betere individuele kansen leidt.
- D de lezer te informeren over de veranderingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de lezer ertoe aan te zetten meer eigen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke positie te nemen.

- 3p 13 Welke drie van onderstaande zinnen zijn inhoudelijk gezien juist volgens de tekst 'De prijs van werk'? Noteer de nummers van deze zinnen.
- 1 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.
 - 2 Bewust kiezen politici het mensbeeld van de flexibele mens als basis voor hun beleidskeuzes.
 - 3 De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt is inhoudelijk niet verdedigbaar.
 - 4 De laatste jaren ervaren mensen veel meer stress door hun werk.
 - 5 Politieke problemen leiden tot problemen op de arbeidsmarkt.
 - 6 Wetenschap moet geld opleveren.
- 3p 14 Welke drie van onderstaande zinnen bevatten zo belangrijke informatie dat ze zeker in een samenvatting van de tekst 'De prijs van werk' zouden moeten worden opgenomen? Noteer de nummers van deze zinnen.
- 1 De eisen die de arbeidsmarkt tegenwoordig stelt, zijn een gevolg van politieke keuzes.
 - 2 De Nederlandse arbeidsmarkt kent volgens een aantal hoogleraren al erg veel flexibiliteit.
 - 3 Men had vroeger meer tijd voor activiteiten in de privésfeer.
 - 4 Problemen zoals toenemend ziekteverzuim worden op een verkeerde manier aangepakt.
 - 5 Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer werkdruk te ervaren.
 - 6 Studenten zijn tegenwoordig meer bereid een hoge studielening af te sluiten.
 - 7 Tegenwoordig leidt de arbeidsmarkt tot kansongelijkheid en stress bij werknemers.

tekstfragment 1

Voor minister-president Rutte is het onvermijdelijk dat we zekerheden opgeven. "Dé manier om kwijt te raken wat we hebben, is vast te houden aan wat we hebben", sprak hij in zijn H.J. Schoo-lezing. Daar zit een kern van waarheid in. Maar de boodschap zou veel beter te verteren zijn als je niet zou voelen dat het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciële jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken. Volgens een recente studie van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies is de rijkste 10 procent van Nederland er sinds het einde van de jaren zeventig 23 procent op vooruitgegaan, terwijl de armste 10 procent juist 30 procent heeft ingeleverd. Maatschappelijke veranderingen zijn beter te verkopen als de overheid niet de concurrentie, maar de verbinding tussen burgers zou benadrukken. Misschien zouden we dan ook tot de conclusie komen dat sommige zekerheden niet meer te handhaven zijn. Maar dan zou de pijn tenminste eerlijk verdeeld worden.

naar: Peter Giesen

uit: de Volkskrant, 9 november 2013

- 1p 15 Citeer uit het tekstfragment 1 de zin die nauw aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 1.

In tekstfragment 1 worden beweringen gedaan over inkomensveranderingen van verschillende sociaal-economische groeperingen.

- 1p 16 Bij welke alinea uit tekst 1 sluiten deze beweringen het meeste aan?

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.